

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1944 kl. 12 m.

*Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10
i anledning av väckta motioner angående åtgärder mot lands-
bygdens avfolkning och angående en allsidig utredning om
landsbygdens befolkningsfråga m. m.*

I en inom riksdagens första kammare väckt, till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 106, har herr *Johansson, J. B., m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t *dels* efter erforderlig översyn och samordning av slutförda, pågående och därutöver nödvändiga utredningar, som äro av betydelse för problemet om landsbygdens avfolkning, snarast möjligt upprättar en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse böra vidtagas med hänsyn till angelägenhetsgraden av olika sådana åtgärder samt till våra finansiella resurser, *dels ock* snarast möjligt framlägger förslag till sådana åtgärder på området, som i första hand måste komma till utförande, samt att därvid motionärernas i motionen anförda synpunkter måtte vinna beaktande.

I andra kammaren har väckts en motion av enahanda innehåll, II: 173.

Därjämte har i en inom första kammaren väckt, likaledes till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 162, herr *Albertsson m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en allsidig utredning om landsbygdens befolkningsfråga och därmed sammanhängande spörsmål samt att de synpunkter, som i motionen anförts, därvid måtte beaktas.

I andra kammaren har väckts en motion av enahanda innehåll, II: 244.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna I: 106 resp. II: 244.

Utskottet har funnit de båda motionernas innehåll vara av i huvudsak så likartat innehåll, att de böra behandlas i ett sammanhang.

Över motionerna har andra kammarens tredje tillfälliga utskott i behörig ordning inhämtat utlåtanden från socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, egna-hemsstyrelsen, statistiska centralbyrån, 1941 års befolkningsutredning, Norr-landsutredningen, 1942 års jordbrukskommitte, 1940 års skolutredning, social-vårdskommittén, statens arbetsmarknadskommission och statens byggnads-lånebyrå. Utskottet har därjämte mottagit yttranden från Sveriges lantbruks-förbund, Riksförbundet landsbygdens folk, landsorganisationen i Sverige, högerns centrala kvinnoråd, folkpartiets kvinnoråd och Sveriges socialdemo-

kratiska kvinnoförbund, ävensom ett uttalande från ett antal jordbrukare i Småland.

Av dessa utlåtanden och yttranden har utskottet tagit del.

Socialstyrelsens och befolkningsutredningens utlåtanden återfinnas såsom bilagor härtill (se bil. A—B.)

För innehållet i de övriga utlåtandena skall utskottet här nedan lämna en redogörelse i sammandrag.

Medicinalstyrelsen ansluter sig på grund av frågans stora betydelse till motionernas syfte och förordar i korthet bifall.

Egnahemsstyrelsen erinrar om direktiven för 1942 års jordbrukskommitté och anför, att 1942 års jordbrukskommitté upptagit såväl landsbygdens som jordbrukets befolkningsutveckling till ingående utredning, samt meddelar, att kommittén framlagt förslag till beredskapsarbeten avseende förbättringsarbeten inom jordbruket. I ett den 28 februari i år avgivet yttrande i anledning av ovannämnda promemoria hade egnahemsstyrelsen bland annat föreslagit, att bostadsförbättringar samt inledande av vatten och avlopp böra komma i fråga såsom beredskapsarbeten i minst samma utsträckning som förbättringsarbeten i jordbruket, och därvid förordat anslag både i form av bidragsmedel och lånemedel. Då sålunda de i förevarande motioner berörda jordbruksfrågor vore eller kunde förväntas bli upptagna till behandling inom redan arbetande utredningar, torde motionerna i vad de avse dylika frågor icke böra föranleda vidare åtgärd.

Statistiska centralbyrån anför i huvudsak följande:

Allmän översikt.

Befolkningsutvecklingen under de senaste decennierna uppvisade vid jämförelse med den tidigare utvecklingen inslag av såväl positiv som negativ karaktär. Till de förra kunde man hänföra bl. a. avstannad emigration, förbättrad dödlighet, utjämning av könsproportionen inom landet i dess helhet samt förbättrad giftermålsfrekvens med därav föranledd gynnsammare proportion gifta; bland de negativa inslagen märktes framför allt en försämrad nativitetens utveckling.

Genom emigrationens avstannande hade den kraftiga åderlätning av befolkningen, som träffade särskilt de arbetsföra och reproduktionsdugliga åldrarna, upphört, varjämte en utjämning av kvinnoöverskottet härigenom ägt rum. Denna utjämning kunde tillskrivas förskjutningar i könens inbördes dödlighetsförhållanden samt emigrationens avstannande. Här vore likväl att märka, att i fråga om könsproportionen motsättningen mellan den egentliga landsbygden och de tätbebyggda orterna alltjämt är mycket stor, en motsättning, som kan befaras bli ytterligare accentuerad, när efter hand för landet i dess helhet ett kvinnounderskott inträder.

Efter den tidigare nedgången i antalet födda hade sedan mitten av 1930-talet en ökning inträtt, som i sitt tidigare skede till huvudsaklig del kan tillskrivas stegringen i antalet ingångna äktenskap. De senast tillgängliga siffrorna antydde likväl också en höjning av fruktsamheten, om vars beständighet dock ännu är för tidigt att döma.

Av utredningen, som verksfällts på basis av 1936/40 års dödlighet m. m. framginge, att åldrarna 20—65 år till sin totala numerär komma att bli i stort sett oförändrade under en tid framåt, men att starka förskjutningar

inträffa i fråga om dessa åldrars inbördes sammansättning i riktning mot ökning i de högre åldrarna. Kvinnoöverskottet i åldrarna 20—65 år skulle år 1960 bli förbytt i ett underskott i proportionen 991 kvinnor mot 1 000 män.

Beträffande ålderssammansättningen och könsproportionen inom å ena sidan jordbruksbefolkningen och å andra sidan den övriga befolkningen enligt senast tillgängliga uppgifter, som avse årsskiftet 1940/41, framginge, att skiljaktigheterna i såväl ena som andra avseendet vore stora. Åldrarna 20—65 år upptog inom jordbrukets yrkesverksamma befolkning 79,0 % bland männen och 64,4 % bland kvinnorna, medan motsvarande tal för den yrkesverksamma befolkningen inom övriga näringar utgjorde resp. 87,5 och 81,0. I fråga om könsproportionen framträdde särskilt kvinnounderskottet i de familjebildande åldrarna bland den ogifta befolkningen å landsbygden.

Förändringar under åren 1930—1941.

För ett bedömande av den framtida utvecklingen vore kännedomen om de förskjutningar, som karakterisera befolkningsrörelsens faktorer under den närmast gångna tiden, av vägledande natur.

Å landsbygden, oberoende av kommuntypen, visade den *äktenskapliga fruktsamheten* under åren 1940/41 en ytterligare nedgång. I fråga om sänkningens storlek vore skiljaktigheterna mellan de olika kommuntyperna mindre framträdande, men däremot återfunnos tydliga sådana skiljaktigheter i regionalt avseende med accentuerad sänkning för Bohuslän och Vänerlänen samt Övre Norrland. — För städerna hade utvecklingen i allmänhet gått i motsatt riktning.

Nativitetsminskningen hade börjat i städerna och först senare gjort sig gällande bland landsbygdsbefolkningen. I städerna har bottenläget tidigare nåtts, och en viss återhämtning gjorde sig numera märkbar. Å landsbygden hade inom vissa områden den nedåtgående tendensen tydligt försvagats, medan inom andra områden, företrädesvis sådana med förhållandevis hög fruktsamhet, marginalen ännu under det senaste tidsskedet gäve rum för väsentliga sänkningar.

I fråga om fruktsamhetens nedgång hade man att räkna med en undre gräns, som måhända kan komma att visa sig något skiljaktig för landsbygds- och för stadsbefolkningen men som eljest endast undantagsvis kommer att överskridas. Under det senaste tidsskedet hade utjämningen av skiljaktigheterna i fruktsamheten fortskridit i rask takt. Skulle man på grundval av dessa rön göra några antaganden om den fortsatta utvecklingen, skulle dessa närmast få den innebörden, att marginalen för fortsatta sänkningar numera inknappats i så hög grad, att någon ytterligare nedgång av fruktsamheten av mera omfattande slag syntes föga sannolik. I detta sammanhang finge erinras om, att de efter år 1941 registrerade födelsetalen närmast antyda en uppgång av denna.

En stark stegring av *giftermålsfrekvensen* vore påtaglig.

Även i fråga om *dödligheten* hade en utjämning åstadkommits, som karakteriseras av att de regionala variationerna numera hålla sig inom mycket snäva gränser. Avflyttningen från landsbygden eller måhända rättare övergången från jordbruk till andra näringar hade en mycket stor omfattning under tioårsperioden 1931/40. Yrkesväxlingen hade till huvudsaklig del berört ungdomsåldrarna och den yngre medelåldern och hade vidare starkare

präglad den kvinnliga befolkningen än den manliga. En typisk skiljaktighet mellan könen i fråga om flyttningstendensen komme också till synes såtillvida, att kvinnornas avflyttning i allmänhet sker vid tidigare ålder än männens. Detta vore karakteristiskt för samtliga riksområden utom Övre Norrland.

Påfallande vore den starka förlust, som jordbruksbefolkningen fått vidkännas i fråga om kvinnorna i de yngre åldrarna. För födelsekullarna från åren 1920/11 utgjorde den genomsnittliga minskningen 44,5 %, och i Mälardalens län, som av riksområdena redovisa de största förskjutningarna i dessa avseenden, hade jordbrukets kvinnliga befolkning i den ifrågakommande födelseårsgruppen reducerats till hälften av sin numerär år 1930.

Utflyttningen hade i första hand gått till städerna och bland dessa främst till Stockholm. I vissa riksområden, såsom Mälardalens län, Östra Götaland och Övre Norrland, hade likväl förskjutningarna även beträffande den övriga landsbygdsbefolkningen varit förhållandevis stora.

De starka förskjutningar, som i fråga om befolkningsrörelsens olika faktorer karakteriserat den gångna tiden, hade medfört en del rubbningar i könsproportionen och åldersammansättningen bland jordbruksbefolkningen inom övriga näringsgrenar. Det ur demografisk synpunkt mest oroande draget i den hittillsvarande utvecklingen vore otvivelaktigt, att motsättningen mellan antalet män och kvinnor i de familjebildande åldrarna är så utpräglad beträffande landsbygdens icke gifta befolkning.

Den framtida utvecklingen.

I motionen II: 173 framlades vissa beräkningar angående jordbruksbefolkningens storlek och dess fördelning efter kön och ålder år 1960. Enligt uppgift utginge dessa beräkningar från antagandet, att 1930-talets avflyttning och fruktsamhetsförhållanden fortsätta.

Enligt centralbyråns uppfattning kunde man med fog fråga sig, om icke en så vansklig beräkning som en prognos om befolkningens näringsfördelning efter ålder vid en så avlägsen tidpunkt som år 1960 måste förses med så stor felmarginal, att resultaten förlora sitt värde t. o. m. ur orienteringssyfte.

I det föreliggande fallet inginge förutom de demografiska data, vilkas utveckling, även de på längre sikt, är svår att överblicka, så oberäkneliga faktorer som den framtida konjunkturutvecklingen, produktionens omfattning inom olika näringsgrenar och främst inom jordbruk och industri, tillgången på arbetskraft m. m. i det frågekomplex, som måste behärskas, för att en hållbar prognos skall kunna göras.

I vad mån genom inverkan av dessa faktorer en ökad spänning kunde komma att inträda mellan jordbrukets och industriens arbetskraftsbehov med åtföljande konsekvenser för den inrikes omflyttningen, vore centralbyrån icke i tillfälle att överblicka.

Oberoende av de slutsatser, som i detta avseende kunna dragas, syntes det centralbyrån främst ur flera synpunkter föga sannolikt, att avflyttningen från landsbygden skulle under tiden fram till år 1960 bibehålla den intensitet, som den hade under 1930-talet. Den slutsatsen syntes vara nära till hands att draga, att de återhållande krafterna växa, i samma mån som jordbrukets förmåga att tjänstgöra som reservoar för arbetskraftsbehovet alltmera uttunnas.

Saken sedd från en annan sida vore, att samtidigt som jordbrukets för-

måga nedsattes i det antydda avseendet genom den pågående omflyttningen, växte den övriga befolkningens förmåga att inom egen ram tillgodose sitt behov av arbetskraft. Även om verkningarna av sistnämnda slag först på längre sikt gäve sig till känna med hänsyn till att de äga samband med en reproduktionsökning inom den icke jordbruksidkande befolkningen, föranledd av denna befolknings växande antal, gjorde sig den ändrade balansen i detta avseende redan tydligt märkbar. Medan år 1920 jordbrukarbarnen upptogo 44,4 % och övriga barn 55,6 % av samtliga barn under 15 år, hade motsvarande proportion år 1940 förskjutits till resp. 37,2 och 62,8 %. Ifrågavarande förhållande torde kunna inräknas bland de återhållande moment, som äro ägnade att i fortsättningen mätta den tidigare intensiteten i landsbygdens avfolkning.

Motionärerna (II:173) framhölle vidare, att jordbruksbefolkningen intar en nyckelställning i förhållande till vår befolkningsfråga genom den större reproduktionsförmåga, som denna befolkning representerar. Det vore otvivelaktigt, att särskilt tidigare extrema skiljaktigheter förefunnos mellan familjernas barnantal inom jordbruksbefolkningen och inom den övriga befolkningen, med påföljd att den förra befolkningen hade att svara för en oproportionerligt stor andel av barnförsörjningsbördan. I den mån den nuvarande utvecklingen med förhöjd giftermålsfrekvens och ökad fruktsamhet i städerna fortsätter och genom olika åtgärder ytterligare kan befrämjas, borde den på ett verkningsfullt sätt kunna bidra till att landsbygdens avfolkning förhindras, eftersom den i sina konsekvenser uppenbarligen medför, att jordbrukets befolkning icke i samma utsträckning som tidigare behöver tagas i anspråk för att säkerställa tillgången på arbetskraft även inom andra näringar.

Med de reflexioner, som centralbyrån ansett sig böra knyta till den i motionen II:173 gjorda prognosen om jordbruksbefolkningens storlek och sammansättning år 1960, hade ämbetsverket icke velat sätta i fråga lämpligheten av att åtgärder vidtagas för att i möjligaste mån dämpa de menliga återverkningarna av utflyttningen från landsbygden. Enligt centralbyråns uppfattning vore de missförhållanden, som redan den hittillsvarande utvecklingen medfört, av sådan omfattning, att de påkalla den största uppmärksamhet. Den ur arbetskrafts- och familjebildningssynpunkt mest bekymmersamma frågan syntes vara den disproportion i antal, som uppstått mellan jordbrukets manliga och kvinnliga befolkning.

Norrlands-kommittén, som beträffande de norrländska länen komme att pröva nu ifrågavarande problem ur olika aspekter men som i detta sammanhang icke ens kunde antyda, vilka vägar som böra beträdas, anser några särskilda utredningsåtgärder av den art, som avses i motionerna, icke vara behövliga för Norrlands del.

1942 års jordbrukskommitté anför bl. a.:

Jämlikt givna direktiv ankomme på 1942 års jordbrukskommitté att utreda frågor rörande prisregleringen å jordbrukets produkter under nuvarande kris. Därjämte inginge emellertid i kommitténs uppdrag att överväga principerna för jordbrukspolitiken vid en återgång till fredsförhållanden. Härutinnan hade vederbörande departementschef uttalat, att man torde kunna utgå från att de svenska statsmakterna, då fredliga förhållanden inträda, skulle vara beredda att föra en jordbrukspolitik, som skänkte vårt lands jordbruk, bedrivet efter rationella metoder, full lönsamhet. Det syn-

tes emellertid närmare böra klarläggas både vilken betydelse, som borde inläggas i kravet på att jordbruket skall vara bedrivet efter rationella metoder och hur önskemålet om full lönsamhet skulle uppfattas vid en avvägning mellan de intressen, som företrädas av olika näringsgrenar och olika befolkningsgrupper.

I enlighet med sålunda givna direktiv hade jordbrukskommittén med avseende på principerna för jordbrukspolitiken vid en återgång till fredsförhållanden, vilka i detta sammanhang äro av särskilt intresse, upptagit till behandling frågan om efterkrigstidens prispolitik på jordbruksområdet och jordbruksproduktionens ändamålsenliga framtida inriktning samt de åtgärder som härutinnan erfordras från statsmakternas och den enskildes sida för att innehavaren av ett rationellt bedrivet jordbruk skall erhålla en med jämförliga andra befolkningsgrupper likvärdig levnadsstandard. Kommittén hade i samband härmed igångsatt undersökningar, avsedda att belysa de krav, som skäligen böra uppställas på ett rationellt jordbruk samt de åtgärder, som från statsmakternas och den enskilda jordbrukarens sida kunna finnas erforderliga för möjliggörande av en rationell drift av de enskilda brukningsdelarna.

Uppenbart vore att jordbrukskommittén vid fullgörande av sitt uppdrag kommer att ägna uppmärksamhet åt jordbrukets framtida tillgång på och utnyttjande av tillgänglig arbetskraft liksom även jordbrukets ställning gentemot och beroende av landsbygdens näringsliv i allmänhet. Sålunda finge nämnas, att kommittén redan på ett tidigt stadium igångsatt under ledning av docent Hannes Hyrenius en brett lagd utredning rörande den sannolika framtida utvecklingen av jordbruksbefolkningens storlek och sammansättning på skilda kön och åldersgrupper, vilken utredning är avsedd att belysa förhållandena även inom olika delar av landet. Hittills föreliggande resultat av denna utredning torde ligga till grund för den i motionen nr I: 106 (II: 173) omförmälda uppsatsen av docent Hyrenius. I den mån i motionerna angivna orsaker till landsbygdens avfolkning vore att söka i otillfredsställande förhållanden inom jordbrukets område eller på jordbrukets utveckling inverkan omständigheter av allmänekonomisk natur, torde sålunda ett klarläggande av desamma och framläggande av förslag till åtgärder på området falla inom ramen för jordbrukskommitténs utredningsuppdrag.

I anledning av uttalande i motionerna II: 173 och I: 106 angående efterkrigstidens beredskapsarbeten finge erinras om, att jordbrukskommittén i en den 22 september 1943 dagtecknad, till chefen för finansdepartementet avlämnad promemoria framlagt förslag angående beredande av sysselsättning inom jordbrukets område vid omfattande arbetslöshet efter krigets slut samt framhållit betydelsen av dylik sysselsättning bland annat för de mindre jordbrukare, som normalt pläga förskaffa sig inkomster vid sidan av det egna jordbruket.

1940 års skolutredning, som i enlighet med sina direktiv har bl. a. att verkställa utredning och avgiva förslag rörande vidgade möjligheter för landsbygdens ungdom till högre utbildning, anför följande:

Utredningsarbetet hade beträffande denna fråga fortskridit så långt, att ett betänkande i ärendet inom de närmaste veckorna kommer att överlämnas till Kungl. Maj:t. Åtgärder, som härvid närmast kunna komma i betraktande, avsåge dels årliga anslag till stipendier och understöd i olika former för studiebegåvade barn på landsbygden, dels statsbidrag till upp-

rättande och underhåll av skolhem, dels slutligen försöksanordningar med kombinerad korrespondens- och radioundervisning.

De i många avseenden svårutredda organisationsproblem, som sammanhånga med frågan om det högre skolväsendets och speciellt realskolans anknytning till folkskolan, hade varit föremål för ingående undersökningar. Dessa undersökningar vore nu avslutade, och resultaten komme att i ett särskilt betänkande framläggas samtidigt med nyssnämnda betänkande rörande landsbygdsungdomens tillträde till högre skolor. I samband med frågan om folkskolans och realskolans ställning till varandra hade uppmärksamhet icke minst ägnats de möjligheter, som kunna förefinnas att anordna realskolundervisning på den egentliga landsbygden genom att knyta sådan undervisning till vissa folkskolor.

Att utreda frågan om de praktiska utbildningslinjerna inom det allmänna skolväsendet hade överlämnats till en särskild delegation, vilken nu i det närmaste avslutat sitt arbete. Bland de åtgärder, som här övervägts, hade frågan om inrättande av praktiska realskolor med undervisning i jordbruk, skogsbruk och lantbruk i detta sammanhang särskilt uppmärksamats. Ehuru det icke tillhörde utredningens uppdrag att utreda frågor rörande det egentliga yrkesskolväsendet, hade utredningen dock vid skilda tillfällen under arbetets gång förts in på dithörande frågor och därvid vunnit övertygelse om önskvärdheten av att yrkesundervisningen i större utsträckning inriktas på landsbygdens näringsliv samt därav, att de befintliga skolformerna för den lägre lantbruksundervisningen (lantbruks-, lantmanna- och lantbruksskolorna) ytterligare utvecklas.

Det borde emellertid starkt betonas, att landsbygdens viktigaste skolproblem gälla folkskolan och fortsättningsskolan. Möjligheterna att erhålla en god allmänbildning och en utbildning, som fastare knyter de unga till landsbygdens arbetsliv, avhänge för flertalet av dem av det sätt, på vilket folk- och fortsättningsskolorna kunna fylla sina uppgifter. Bland de problem, som här mött, borde framför allt erinras om centraliseringsfrågan, som framkallas av minskningen i barnantalet och som ytterligare aktualiseras genom den obligatoriska skoltidens förlängning. Det gällde här att avväga å ena sidan hettens behov av närbelägna skolor, särskilt för de yngre barnen, å andra sidan kraven på en sådan förbättring av undervisningen, som kan vinnas genom centralisering. Hithörande frågor hade varit föremål för ingående överväganden i samband med det tidskrävande utarbetandet av nya undervisningsplaner. Beträffande fortsättningsskolans organisation föreläge utformade förslag, berörande bl. a. anordnandet av obligatorisk undervisning för flickor i hushållsgöromål. Dessa förslag kunde emellertid ej slutligt fixeras, förrän de utredningar, som gälla folkskolans problem förts närmare sin avslutning.

Den viktiga frågan om behoven av utbildning för olika ändamål i skilda landsdelar hade hittills endast förberedelsevis kunnat behandlas. Det vore uppenbart, att de allmänna organisationsproblemen och frågorna om skilda skolformers gestaltning och syftemål först måste klarläggas, innan frågorna om den lokala fördelningen av skolor av olika slag kunna slutligt prövas.

Av den nu lämnade redogörelsen torde framgå, att utredningen under sitt arbete ägnat och alltjämt ägnat landsbygdens särskilda skolfrågor den största uppmärksamhet. Det måste emellertid framhållas, att lösningen av dessa frågor i många fall nära sammanhänger med lösningen av andra för lands-

bygdens befolkning viktiga frågor, i första hand med kommunikationsproblemet.

Den i motionerna I: 106 och II: 173 begärda översynen och samordningen av slutförda, pågående och därutöver eventuellt nödvändiga utredningar angående landsbygdens problem funne utredningen därför även ur de synpunkter, som för densamma vore vägledande, vara önskvärda med hänsyn till det förevarande läget. En dylik översyn och samordning torde också komma att motsvara en sådan allsidig utredning, som begäres i motionen II: 244. Av största vikt vore emellertid att den ifrågasatta översynen icke kommer att lägga hinder i vägen för sådana åtgärder, som kunna omedelbart genomföras.

Socialvårdskommittén meddelar, att den hade sin uppmärksamhet inriktad på vikten av att i den socialvårdsreform, som kommittén har att förbereda, ägnas särskild uppmärksamhet åt de speciella landsbygdsförhållandena. För att höja standarden hos landsbygdens socialvård och för att i möjligaste mån på detta område skapa förhållanden, likvärdiga med dem, som råda i städerna, hade kommittén sålunda, på sätt framgår av dess betänkande angående socialvårdens organisation m. m. (stat. off. utr. 1942: 56) förutsatt, att statsbidrag skola utgå till vissa betydelsefulla socialvårdsutgifter. Härigenom skulle åstadkommas en välbehövlig lindring av landsbygdens socialvårdsutgifter, vilka mångenstädes äro tryckande. Vad kommittén i nämnda betänkande föreslagit angående sammanslagning av småkommuner till socialvårdskommuner, hade även haft till syfte att underlätta socialvården på landsbygden.

Motionerna I: 106 och II: 173 berörde direkt två av kommitténs arbetsområden, nämligen sjukförsäkringen och folkpensioneringen.

Kommittén torde inom en nära framtid komma att framlägga ett förslag till allmän och obligatorisk sjukförsäkring, vilket, om det realiseras, kommer att i väsentlig mån lindra de ekonomiska bördorna vid sjukdomsfall, vilka bördor på grund av sakens natur ofta drabba landsbygdens befolkning tyngre än stadsbefolkningen. Förslaget innebure bl. a. ett beaktande av de i nyssnämnda motioner angivna önskemålen angående sjukas resor till och från läkare och sjukhus. Även i övrigt hade kommittén ägnat landsbygdsförhållandena särskild uppmärksamhet vid förslagens utformning.

Dyrortsgrupperingsfrågan vore en av de frågor, som måste särskilt uppmärksammas vid det arbete med reformeringen av folkpensioneringen, vilket av kommittén påbörjats. I syfte att erhålla närmare kännedom om folkpensionärernas bostadsförhållanden, vilket vore av största betydelse i förevarande sammanhang, hade kommittén igångsatt en omfattande undersökning, vilken beräknades bliva färdig under hösten innevarande år.

Med hänsyn till vad sålunda anförts ansåg kommittén, att de förevarande motionerna icke för närvarande torde behöva föranleda särskild åtgärd från riksdagens sida i vad de beröra socialvårdskommitténs arbetsområde.

Statens arbetsmarknadskommision, som saknade anledning att yttra sig om samtliga i motionerna framlagda problem, begränsar sig till yttrande i de frågor, som äga anknytning till kommissionens verksamhet, och anför följande:

Vad till en början anginge åtgärder, som böra vidtagas för att motverka avfolkningen av landsbygden, önskade kommissionen erinra om de bestämmelser, som av statsmakterna utfärdats för reglering av arbetsmarknaden

under nuvarande kristid och som närmast syfta till att i största möjliga utsträckning kvarhålla de inom jord- och skogsbruk sysselsatta inom detta verksamhetsområde.

Vid tillämpning av byggnadstillståndslagstiftningen hade viss restriktivitet tillämpats då tillstånd söktes för byggnadsföretag, som avsetts att bedrivas under tider, då jordbrukets arbetskraftsbehov är som störst.

Vad i övrigt beträffar arbetsförmedlingsverksamheten på landsbygden borde ihåggkommas att lantbrukets behov av arbetskraft är i hög grad säsongbetonat. Speciellt under sommaren brukade svårighet föreligga att anskaffa erforderlig arbetskraft, men genom kommissionens försorg hade under de senaste åren åtskillig frivillig arbetskraft utplacerats under sommaren och hösten.

Vad vidare anginge förslaget att söka utnyttja de partiellt arbetsföra på landsbygden, särskilt för hushållshjälp, finge här framhållas, att utvecklingen av arbetsförmedlingen på detta område i viss mån gått därefter, att åtskilliga partiellt arbetsföra redan nu där kunnat anvisas arbete.

Vad anginge efterkrigsplaneringen hänvisade kommissionen till 1942 års jordbrukskommittés promemoria angående beredande av sysselsättning inom jordbrukets område vid omfattande arbetslöshet efter krigets slut. Kommissionen önskade likväl tillägga att beredande av sysselsättning vid arbeten av denna art borde ske i samråd med arbetsförmedlingsorganen. Därest det skulle lyckas statsmakterna att genom dylika åtgärder inom jord- och skogsbruk åstadkomma en jämnare arbetstillgång för landsbygdens befolkning, skulle detta komma att medföra en utfyllning av inkomsterna och en därav följande förbättring av landsbygdsbefolkningens sociala levnadsvillkor.

Vad slutligen anginge förslaget att såsom beredskapsarbete utföra kollektiva välfärdsanordningar på landsbygden borde här blott framhållas, att statsbidrag till dylika företag visserligen i en del fall utgå i annan ordning, men att något författningsenligt hinder icke funnes för anslag till dylikt ändamål ur de till kommissionens förfogande stående medlen för arbetsmarknadens reglering vid förefintlig omfattande arbetslöshet å en ort och där förhållandena så eljest påkalla.

Anslag ur dessa medel hade för sådant ändamål hittills beviljats till exempelvis barnbörds- och barnsjukhus, radiumpoliklinik, ålderdomshem och skolhem.

Kommissionen ansåge för sin del icke erforderligt med någon ytterligare utredning beträffande i motionerna berörda spørsmål, som falla inom ramen för kommissionens verksamhet, utöver redan pågående utredningar beträffande dels de partiellt arbetsföras försörjningsproblem dels ock den framtida organisationen av arbetsförmedlingsverksamheten.

Statens byggnadslånebyrå begränsar sitt uttalande till bostadsfrågornas plats i förevarande sammanhang och anför i huvudsak:

Skillnaden i bostadsstandard mellan landsbygd och stad framstode i vad gäller bostädernas kvalitet och utrustning som ett av de mest markerade exemplen på olikheterna i de konkreta levnadsförhållandena för landsbygds- respektive stadsbefolkningen. Betydelsen av landsbygdsbostädernas oftast primitiva utrustning ifråga om vatten och avlopp, uppvärmningsanordningar, köksinredning o. s. v. i synnerhet för kvinnornas arbetsförhållanden och därmed för »flykten från landsbygden» vore uppenbar och ofta omvitnad.

även om dessa omständigheter väl borde betraktas som sekundära i förhållande till de allmänna ekonomiska förhållandena och sysselsättnings- och försörjningsmöjligheterna.

I byråns utredningsverksamhet innefattades undersökningar, som måhända kunna ge vissa bidrag till belysningen av förevarande problem. Dessa undersökningar avsåge bostadsbehovets framtida utveckling, såsom denna bestämmes av befolkningsrörelsen. På grundval av beräkningar av befolkningens storlek och sammansättning med avseende på ålder och civilstånd vid framtida tillfällen gjordes med utgångspunkt från erfarenheter rörande hushållsbildningsvanorna inom olika ålders- och civilståndsgrupper uppskattningar av det hushållsbestånd och det bostadsbehov, som svarar till den beräknade framtida befolkningen. Även vissa av byrån anordnade undersökningar rörande bl. a. yrkes- och näringsstrukturen torde ha intresse för belysandet av vissa sidor av problemet om befolkningsförskjutningarna mellan landsbygd och städer.

Preliminära beräkningar med utnyttjande av de senaste årens flyttnings-siffror gäve vid handen, att dessa problem snabbt blivit än mer akuta.

Byråns befattning med landsbygdens bostadsfrågor vore i stort sett begränsad till egna hem för barnrika familjer. Att den dominerande delen av de bostadspolitiska åtgärderna under de senare åren kommit att avse tätorternas bostadsmarknadsproblem hade ju främst sin grund i de krisförhållanden på bostadsmarknaden, som uppstodo under åren 1940—1941 och som i huvudsak gällt tätorterna. Byrån ville här göra en erinran mot en stundom antydd mening, att bostadsbyggandet i städerna i och för sig skulle befordra flyttningen från landsbygden. För det första vore tillväxten i stadssamhällellenas hushållsantal och bostadsbehov *omedelbart* endast till en mindre del betingad av den aktuella inflyttningen; huvuddelen betingades av den vid nu rådande åldersfördelning mycket starka nettoökningen i antalet bestående äktenskap i städerna.

Speciellt ur befolkningsfrågans synpunkt, som bildar ett av grundmotiven i båda motionerna, föreläge icke ett konkurrensförhållande mellan stad och land utan ett gemensamt intresse i en förbättrad bostadsförsörjning. Bostadsfrågan, betraktad som ett led i frågan om landsbygdens avfolkning, vore en fråga om förbättring av landsbygdens bostadsförhållanden, ej om försämring av städernas.

Frågan om vad av åtgärder från statens sida, som behöves nu och under de närmaste åren för att motverka och avveckla den aktuella bostadsbristen, borde skiljas från frågan om åtgärder för att på längre sikt påverka befolkningens fördelning på land och stad.

Även om flyttningen från landsbygd till stadssamhällen i fortsättningen avsevärt reducerades, skulle dock — som en följd av rådande befolkningsstrukturer — nybyggnadsbehovet under närmast följande årtionde till större delen bli förlagt till tätorterna. Detta skulle bli fallet t. o. m. om inflyttningen helt avstannade.

Ett totalt avbrytande av flyttningen skulle först efter 10 à 15 år medföra jämvikt mellan landsbygd och stad i fråga om nybyggnadsbehoven.

Byrån hade velat framhålla att landsbygdens och städernas bostadsproblem äro av olika art. Landsbygdens bostadsfråga är väsentligen en fråga om förbättring, ombyggnad och upprustning eller ersättningsbyggnad. Det allbekanta faktum, att landsbygdsbostädernas standard i fråga om främst

utrustning och allmän kvalitet men även utrymme genomsnittligen är mycket låg, motiverade enligt byråns uppfattning långtgående, radikala åtgärder.

Byrån ansåge det därvid vara av vikt, att kraven på god standard icke eftersättas. Krav på gedigenhet i utförandet och på utrustning, som underlättar hygienen och det husliga arbetet, som möjliggör, att hela bostaden effektivt kan utnyttjas och som befordrar trivseln i bostaden, borde hävdas. Investering i bostadsbyggnader måste enligt sakens egen natur bedömas på lång sikt, med hänsyn till en framtid som — om motionernas intentioner förverkligas — borde innebära, att nu bestående levnadsstandardolikheter mellan landsbygd och stad nivelleras uppåt.

Stora delar av det problemkomplex, som motionerna gälla, låge för närvarande under utredning. Enligt byråns uppfattning vore det väl befogat, att en samlande översyn och planmässig samordning av slutförda, pågående och eventuellt kommande utredningar och förslag, som ha betydelse för frågan om befolkningsutvecklingen på landsbygden, kommer till stånd.

Sveriges lantbruksförbund:

Det torde icke råda några delade meningar om att den viktigaste orsaken till flykten från landsbygden ligger i skillnaden i levnadsstandard mellan jordbruket och övriga näringar. Så länge denna klyfta upprätthålles, komme jordbrukarens yrke att framstå som ett yrke utan framtidsmöjligheter, en omständighet som ur psykologisk synpunkt kommer att påskynda avfolkningen mer än som eljest vore motiverat. Förbundet vore väl medvetet om de svårigheter en konstruktiv jordbrukspolitik ställs inför, särskilt när det gäller de ofullständiga jordbruken, genomförandet av lämpligare brukningsstorlekar, ändamålsenligare arrondering etc. Förutsättningen för att en sådan politik skall kunna genomföras vore, att jordbruksföretagen kunna räkna med sådana priser å saluförda produkter, att de liksom andra företag kunna med egna medel genomföra en ekonomiskt motiverad rationalisering.

Inför utsikten av betydande arbetslöshet efter kriget torde hemmamarknadens betydelse få en framträdande plats i diskussionerna om näringslivets framtida gestaltning. En bärkraftig jordbruksnäring, som tidigare icke haft möjlighet att i erforderlig grad genomföra rationalisering, erbjöde då en betydande inhemsk avsättningsmarknad för vår industris produkter, liksom den levererar viktiga råvaror för den inhemska industriens räkning. Ur denna synpunkt vore jordbruket liksom de näringar, som arbeta för jordbrukets räkning, mindre konjunkturkänsligt än flertalet andra näringar. Genom en på detta sätt möjliggjord rationalisering torde man få räkna med en fortsatt minskning av behovet av erforderlig arbetskraft för landets försende med livsmedel. Någon katastrofartad flykt från landsbygden riskerades emellertid ej, om jordbruket på likaberättigad grund kan konkurrera med övriga näringar om arbetskraften. Den betydelse, jordbruket har för tillgodoseende av landets livsmedelsbehov under avspärrning samt därmed för bibehållandet av vår självständighet, måste i och för sig anses motivera upprätthållandet av ett produktionskraftigt jordbruk. De uppslag, som givas i motionen, vore förvisso värda allt beaktande. Förbundet instämmer i motionärernas hemställan. Med hänsyn till det intima samband denna fråga måste anses ha med allmänna jordbrukspolitikens utformning efter kriget, föreslår förbundet att dessa frågor hänskjutas till 1942 års jordbrukskommitté.

Riksförbundet landsbygdens folk anför bl. a.:

Den rationalisering, som nu på många håll så varmt rekommenderas, måste tagas med största försiktighet och måste planläggas på lång sikt och icke tillämpas på så sätt, att stora delar av de minsta brukningsdelarnas innehavare berövas sina försörjningsmöjligheter och försöka sin utkomst på andra områden. Där möjligheter till en rationalisering kunna anses föreligga, kunde naturligtvis förutsättningarna prövas och staten även lämna sitt bistånd till en förnuftig lösning. Olika åtgärder borde därvid kunna prövas. Inom områden, där tegarna äro små och spridda, borde ett utbyte kunna ske genom ny skiftesindelning, så att brukningsdelarna bleve mera sammanhängande och därigenom lättare att bruka. Där mindre brukningsdelar genom expropriationsförfarande lämpligen kunde tillföras jord och skogsmark för behöflig komplettering borde också detta göras möjligt. I motion II: 173 framhölls expropriation för enskild person som stridande mot svensk rättsradition. Om emellertid enskilda intressen även sammanfalla med samhälleligt gagn, finge denna tradition inte bli avgörande för ett ställningstagande, i synnerhet om expropriationen drabbade bolags-, akademi- eller ekklesiastisk jord. Bestämmelser borde även utfärdas om avstående av kompletteringsjord och skog från statens domäner.

Vad som i motionen nr II: 173 säges om den nuvarande dyrortsgrupperingens utformning gäves fullt erkännande.

Lösandet av landsbygdens byggnadsproblem vore en annan väsentlig fråga, som måste beaktas, om icke byggnadsbeståndet skall försämrast, så att bostadsförhållandena bli alltför otillfredsställande i jämförelse med tätorternas bebyggelse.

Motionärernas åsikt att landsbygden med avseende på efterkrigsplanering måste givas en företrädesrätt, liksom de synpunkter, som i övrigt framhållas, vore värda allt beaktande. Det synes emellertid som om motionärerna åsyftade att största hänsyn bör tagas till de kostnader, som de ifrågakommande åtgärderna åsamka statsverket.

Yrkandet i motion nr II: 244 om allsidig utredning om landsbygdens befolkningsfråga och därmed sammanhängande spörsmål medförde risk att frågan kan bli alltför mycket fördröjd. Förslaget enligt motion nr II: 173 om erforderlig översyn och samordning av slutförda och pågående utredningar samt därutöver nödvändiga kompletterande utredningar erbjöde inga hinder emot att en del åtgärder skyndsamt igångsättas utan avvaktande av nya utredningar. Detta kunde anses synnerligen viktigt, varför förbundet i princip tillstyrker yrkandet i denna motion.

Landsorganisationen i Sverige anför i huvudsak:

Att behovet av att vår folkförsörjning tryggas vid krig vore givetvis av stor betydelse. Det måste beaktas, att den fortgående jordbruksrationaliseringen säkerligen komme att göra det möjligt att även med en ytterligare minskad jordbruksbefolkning producera en tillräcklig mängd av alla sådana livsmedel, som utan opropotionerliga kostnader kunna framställas inom landet. Den ekonomiska krigsberedskapen kunde icke endast ta sikte på det fall, att Sverige blir avspärrat vid ett nytt krig; den måste därjämte ta sikte på den vida allvarligare möjligheten, att Sverige blir direkt indraget i krig. Det mest rationella bleve säkerligen att använda en kombination av jordbruksstöd och lagerhållning, som får avvägas efter de relativa kostnaderna för de båda alternativen i varje särskilt fall.

Argumentet att ett högt utvecklat jordbruk har stor betydelse som dämpan-

de faktor vid starka konjunkturförändringar kunde emellertid knappast anföras såsom motiv för att jordbruksproduktionen skulle ges en större omfattning, än vad som erfordras för att tillgodose behovet av sådana livsmedel, som utan överdrivna kostnader kunna produceras på hemmamarknaden, enär det hade förekommit mycket svåra jordbrukskriser. I verklig mening »konjunkturhårdigt» bleve jordbruket endast, i den mån det bedrivs en jordbrukspolitik, som undanröjer kriserna och deras verkningar. Men på samma sätt kunde säkerligen också övriga näringar i väsentligt ökad utsträckning göras »konjunkturhårdiga», genom att det föres en ekonomisk politik, som har såsom främsta syfte att skapa full sysselsättning och att jämna ut skadliga ekonomiska fluktuationer.

Såsom också kommer till uttryck i motion II: 244, hade jordbrukets avfolkning hittills varit beroende av det förhållandet, att det här försiggått en rationalisering, som gjort det möjligt att icke endast vidmakthålla utan även öka den inhemska livsmedelsproduktionen trots att jordbruksbefolkningen minskats. Och denna rationalisering komme att fortsättas med det resultatet, att det inom jordbruket kommer att behövas än mindre folk. Man kunde icke komma ifrån det enkla faktum, att livsmedelsbehoven äro begränsade. Även om man gör allt det, som man kan och bör göra, för att genom olika anordningar — skolmåltider, prISRabatter för barnrika familjer, fria skyddsfödoämnen för spädbarn samt havande och ammande mödrar — »mobilisera konsumtionsreserverna» på detta område, kunde detta dock endast något fördröja den ytterligare folkminskning inom jordbruket, som under alla förhållanden blir erforderlig för att produktionskapaciteten skall komma i balans med avsättningsmöjligheterna.

Detta gällde i desto högre grad, om man medvetet söker påskynda jordbrukets rationalisering. Att jordbrukspolitiken inriktas på detta ändamål vore nödvändigt, om jordbruket inom rimlig tid skall kunna få en sådan ekonomisk effektivitet, att de som där arbeta genomgående kunna komma upp till en rimlig levnadsstandard. Det gällde här att söka ersätta de ofullständiga jordbruken med större och bärkraftigare enheter, att främja mekaniseringen, skaffa bättre ekonomibyggnader och gödselbrunnar, åstadkomma vatten- och avloppsledningar, föra in anordningar som underlätta arbetet i jordbrukshemmen. Om behovet av dessa och andra åtgärder för jordbrukets effektivisering rådde numera knappast några delade meningar. Men det måste ihågkommas, att i den mån de förverkligas, kommer behovet av arbetskraft inom jordbruket att nedgå. De komme att möjliggöra en bättre försörjning åt en minskad jordbruksbefolkning.

Å andra sidan måste desto starkare hävdas kravet på att de eftersatta grupperna inom jordbruksbefolkningen verkligen få en standardhöjning. Flertalet av de uppslag i denna fråga, som ges i de båda remitterade motionerna, vore värda allt beaktande. Dessutom måste man söka motverka de nuvarande ojämnheterna i jordbruksbefolkningens sammansättning och fördelning. En del av den arbetskraft, som nu får en ganska ineffektiv användning på ofullständiga jordbruk, skulle med fördel kunna utnyttjas inom det medelstora och större jordbruket. En sådan överflyttning av arbetskraft inom jordbruket skulle väsentligt lättare kunna komma till stånd, om lantarbetarlönerna höjdes. Vidare måste det göras någonting åt det nuvarande kvinnounderskottet inom jordbruket. Av största betydelse i detta sammanhang vore de åtgärder för underlättande av kvinnornas arbete i jordbruket, som föreslås i de remitterade motionerna. Men dessutom måste lönerna för

kvinnliga lantarbetare höjas i sådan grad, att lönearbetet i jordbruket blir lika lockande för kvinnor som för män.

För att allt detta skall kunna åstadkommas, måste jordbruket givetvis stödjas. Men detta stöd borde till väsentlig del läggas så, att det sänker kostnaderna för livsmedelsproduktionen dels direkt, dels indirekt därigenom att det uppmuntrar till rationaliseringar. Däremot måste mycket allvarliga betänkligheter anföras mot det i motion nr I: 106 (II: 173) framförda förslaget om att prisstödet skulle så utbyggas, att det leder till »ett partiellt avsteg från den nuvarande prisstoppspolitikerna». Det låge i sakens natur, att ett avsteg från prisstoppspolitikerna icke kan göras partiellt.

I motion nr II: 244 yrkades, att en allsidig utredning av landsbygdens befolkningsfråga och därmed sammanhängande spörsmål måtte företagas. Landsorganisationen ville gärna instämma i detta yrkande. Ehuru åtskilliga undersökningar redan gjorts på detta område, funnes säkerligen behov av ytterligare utredningar. Det kunde emellertid starkt ifrågasättas, om icke detta arbete huvudsakligen bör företagas av befolkningsutredningen. Det vore nämligen uppenbart, att landsbygdens befolkningsfråga framstår i klarare dager, om den ses i sitt samband med övriga befolkningsproblem.

Med hänvisning till vad som sålunda anförts ville landsorganisationen understryka, att varken det i motion II: 173 påyrkade planläggningsarbetet eller planernas förverkligande böra grundas på den förutsättningen, att en ytterligare folkminskning på landsbygden i och för sig skulle vara övervägande skadlig. Däremot instämde landsorganisationen i kravet på att frågorna underkastas ytterligare utredning och att i samband därmed företas åtgärder ägnade att dels förbättra levnadsförhållandena för landsbygdens eftersatta befolkningsgrupper och dels motverka ojämnheter i landsbygdens befolkningens fördelning och sammansättning.

Högerns centrala kvinnoråd understryker kraftigt, att prissättningen på jordbruksprodukterna i relation till produktionskostnaderna äro avgörande för jordbrukets lönsamhet. Det vore här icke fråga om någon subventionering till jordbrukarna, utan endast om en rättvis bytesrelation med andra näringsgruppers varor och tjänster.

Rådet instämmer med motionärerna i önskemålet om stödåtgärder i form av sådana tekniska hjälpmedel som vatten, avlopp, gemensamma tvättstugor m. m. En bättre utbildning skulle vara till stort gagn för lanthusmödrarna. Ökade möjligheter till utbildning vid lantushållsskolor o. dyl. vore därför synnerligen önskvärdt.

Utbyggnad av förlossningsvården finnes av rådet vara synnerligen önskvärd. Även i övrigt vore sjukvårdssvårigheterna på landsbygden betydande. Motionärernas önskemål om samlingslokaler och bygdegårdar, speciellt för ungdomens räkning understödjas.

Statsbidrag till semester icke enbart för husmödrarna utan även för ungdomen ansåg sig rådet icke kunna tillstyrka. Det vore rådets förhoppning, att frågan om ökad hemvårdsutbildning för unga kvinnor under innevarande års riksdag skall bringas till en tillfredsställande lösning.

Till sist framhölls, att en alltför långt driven centralisering till tätorter beträffande läkare, skolor, rättsväsende m. m. är direkt missgynnande för den egentliga landsbygden. Det vore också flera andra stora frågor, som kräva sin lösning, såsom landsbygdens byggnadskostnader, dyrortsgrupperingen, vilken nu torde vara mogen för en snar revidering, m. fl.

Kvinnorådet tillstyrker den i de båda motionerna begärda utredningen och uttalar sig för ett snabbt genomförande av den i motion II: 173 yrkade samordningen av pågående och slutförda utredningar.

Folkpartiets kvinnoförbund instämmer beträffande kravet på åtgärder att göra landsbygden mera tilldragande för de unga och att höja jordbrukets lönsamhet så att dess avkastning kan tilförsäkra sina arbetare en inkomst liknande den, som åtnjutes av arbetare inom olika grenar av industrien.

Förbundet instämmer vidare i de förslag till åtgärder, som i de båda motionerna framförts i syfte att underlätta arbetet i hemmen för lanthusmödrarna bl. a. genom snar utvidgning av hemvårdarinneinstitutionen i syfte att underlätta semester åt arbetstygda husmödrar.

Landsbygdens kulturella liv behöfve utvecklas, och framför allt landsbygdens uppväxande släkte borde beredas tillfälle till lika goda utbildningsmöjligheter som ungdomen i städer och samhällen.

Folkpartiets kvinnoförbund hade vid ett tidigare tillfälle genom skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om att myndigheterna *mätte gå varligt fram*, då det gäller indragning av skolor på landsbygden. Indragningar av sådana skolor kunde komma att utgöra en bidragande orsak till landsbygdens avfolkning, då föräldrar med barn i skolåldern ej gärna vilja bosätta sig å en ort, där skolvägarna äro långa och där barnen i ur och skur måste stå vid landsvägskanten och vänta på skolbussar.

Statsmakterna borde slutligen understödja organisationer och institutioner, som söka stärka befolkningens känsla för en självständig landsbygdskultur.

Folkpartiets kvinnoförbund *tillstyrker* en allsidig utredning om landsbygdens befolkningsfråga och därmed sammanhängande spörsmål med beaktande av i motionen angivna synpunkter.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund anför bl. a.:

Problemet om landsbygdens s. k. avfolkning vore främst en fråga om befolkningens utkomstmöjligheter och jordbrukets lönsamhet. Det borde därför vara statsmakterna angeläget att främja åtgärder, som avse att höja landsbygdens ekonomiska och sociala standard i sund konkurrens med städerna och liknande centra. Bland dessa åtgärder borde nämnas ett rimligt fortsatt prisstöd för jordbrukets produkter, en fortgående genomgripande rationalisering av jordbruksnäringen och skapandet av bärkraftiga jordbruk av de många ofullständiga jordbruken. Även strävandena att få mera industri och hantverk på landsbygden borde uppmuntras. För höjning av de på landsbygden talrikt förekommande mindre bemedlade barnfamiljernas sociala standard hade krisårens rabattsystem för viktiga livsmedel varit av största betydelse, samtidigt som dessa subventioner med uppmuntran av en ökad livsmedelskonsumtion inom breda befolkningslager indirekt varit ett stöd även åt jordbruket, varför det vore önskligt, att denna politik i någon form bevaras även efter kriget.

Vid en överblick av de utredningar, som föreligga, och de olika initiativ, som tagits inom det av motionärerna berörda området, finge man en stark känsla av att en ny utredning i enlighet med vad som påyrkas i motion II: 244 ej kan vara behöfelig. Däremot skulle en översyn av olika föreslagna åtgärder och en uppdelning av dem efter angelägenhetsgrad i enlighet med motion II: 106 (II: 173) vara önskvärd.

Rörande de ur förbundets synpunkter mest lämpade och angelägna åtgärderna mot flykten från landsbygden skulle följande påpekas.

Förutom den sämre lönsamheten i arbetet, särskilt för den kvinnliga arbetskraften, vore det husliga arbetet ofta i brist på rationella hjälpmedel onödigt tungt. Man borde därför vid nybyggnad och förbättring av bostäder eftersträva en standard av bekvämligheter, som åtminstone närmar sig stadshushållens. Även arbetet i ladugården och med tvätt skulle kunna underlättas genom ökade bekvämligheter eller kollektiv samverkan.

Den spridda bebyggelsen lade vissa hinder i vägen för en långt driven kollektiv drift. Den bidroge också till en isolering, som kristidens dåliga kommunikationer endast skärpt. Möjligen skulle en samhällsplanering kring vissa sociala centra, i likhet med vad som nu sker vid nybyggnad av större områden i vissa städer, icke vara alldeles utesluten också för vissa områden på landsbygden.

Landsbygden vore erkänt vanlottad i fråga om utbildningsmöjligheter för barnen. Delvis kunde detta avhjälpas genom ökade stipendier till begåvade barn för högre undervisning. Men främst borde den grundläggande skolan på orten utrustas på bästa sätt för att fylla moderna krav. Yrkesutbildning borde givetvis beredas även landsbygdens ungdom, och när det gäller flickorna också andra yrken än det husliga arbetet stå öppna, men även utbildningen i husligt arbete borde göras yrkesbetonad.

Förbundet tillstyrker bifall till motion II: 173 om översyn och planläggning av olika åtgärder i syfte att skapa ökad trygghet och trivsel på landsbygden och i jordbruket.

För egen del får *utskottet* anföra följande.

Flykten från landsbygden är ett allvarligt tidsproblem med socialpolitiska och ekonomiska verkningar, som icke kunna förbises av statsmakterna. Den stegrade inflyttningen till städer och samhällen, icke minst av de unga generationerna och särskilt kvinnorna, skapar för den på landsbygden kvarvarande befolkningen stora svårigheter. Disproportionen i könsfördelningen på landsbygden utgör en fara, som ur allmän befolkningspolitisk synpunkt likaledes måste anses allvarlig.

Uppmärksamheten har i olika sammanhang sedan åtskillig tid tillbaka varit riktad på de i motionerna berörda problemen. Befolkningskommissionen uttalade sig, som i motionen I: 106 påpekas, i sitt år 1938 avgivna betänkande angående »Landsbygdens avfolkning» för »en positiv svensk landsbygds politik på bred bas — i görligaste mån byggd på en omprövning i ett stort sammanhang av samtliga hithörande skiftande problem — syftande ej endast till att höja den allmänna levnadsstandarden för jordbruksbefolkningen till jämställdhet med levnadsstandarden inom rikets övriga stora folkgrupper men även och därutöver till att i ekonomiskt, socialt och kulturellt avseende skapa möjligast gynnsamma levnadsvillkor för landsbygdsbefolkningen i dess helhet; allt i ändamål att så långt det är förenligt med jordbruks- och landsbygdsbefolkningens naturliga och berättigade intressen — i jordbruket och på landsbygden kvarhålla en betydande del av rikets befolkning, till gagn för den svenska befolkningspolitikens kvantitativa och kvalitativa syftemål». Utskottet vill vidare erinra om norrlandsutredningen, 1940 års skolutredning och 1942 års jordbruksutredning. Några positiva resultat, åtminstone av större eller mera genomgripande art, ha ännu ej hunnit nås

på grundvalen av dessa utredningar, men i skilda hänseenden värdefulla uppslag ha dock framkommit. Att härvid önskemålen i fråga om såväl målsättning som de vägar och medel, som böra anlitas, icke helt överensstämma torde väl få anses ofrånkomligt. Det allmänna intresset kan otvivelaktigt konstateras vara inriktat på en positiv lösning av frågan om förebyggande av en onormalt stor minskning av landsbygdens befolkningen.

Enighet torde råda därom, att ett mera mångsidigt sammansatt näringsliv på landsbygden skulle vara ägnat att motverka utflyttningen, om därvid med städernas och tätorternas jämförliga utkomstmöjligheter och övriga levnadsvillkor kunna beredas. Givetvis måste det även tillses, att de näringar, som naturligt höra samman med landsbygden, kunna bedrivas under jämförliga ekonomiska villkor med avseende på löner och härighet som beträffande övriga näringsgrenar. Vad speciellt jordbruket beträffar måste förbättrade betingelser för denna näring och särskilt med avseende på dess fortsatta rationalisering otvivelaktigt skapas. Utskottet vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på det uttalande som Riksförbundet landsbygdens folk gjort i fråga om att mindre brukningsdelar genom expropriationsförfarandet i vissa fall böra kunna tillföras jord och skogsmark för välbehövlig komplettering.

Utskottet förbiser ingalunda att det föreliggande problemet i full omfattning endast kan lösas på lång sikt och att under tiden stödåtgärder av mera socialt betonad natur kunna bliva erforderliga i fråga om vissa jordbruksgrupper. Det torde emellertid böra tillses att dylika åtgärder så avvägas, att de icke fördröja en redan pågående rationalisering, som syftar till att upprätthålla ett efter landets behov avpassat, lönsamt och bärkraftigt jordbruk. Vid en sådan utveckling inom jordbruksnäringen torde man ha att vänta en successiv utveckling i riktning mot minskat behov av arbetskraft inom denna näring i förhållande till vad för närvarande är fallet. Därmed komme utsikter att yppa sig för lättnader i jordbrukets arbetsanskaffning. Denna frigjorda arbetskraft kommer tydligen att i successivt stegrad grad aktualisera frågan om åtgärder till åstadkommande av ett mera mångsidigt sammansatt näringsliv på landsbygden än som för närvarande i regel förefinnes för att därmed förebygga dess avfolkning.

Ett problem, som visserligen ej hänger samman blott med jordbruket men otvivelaktigt just för jordbrukets bedrivande visat sig vara ytterst betydelsefullt, är underlätandet av det kvinnliga arbetet på landsbygden. Förbättrade bostadsinredningar torde vara det kanske effektivaste botemedlet mot den mindre önskvärda fördelningen mellan könen, som nu utmärker stora delar av landets jordbruksbygd.

Utskottet anser att visserligen åtskilliga sidor av det förevarande frågekomplexet kunde förtjäna att närmare belysas genom speciella utredningar. Utskottet har emellertid kommit till den uppfattningen, att nya utredningar skulle kunna fördröja åtgärder, som äro möjliga att redan nu vidtaga i syfte att åtminstone hejda den pågående utflyttningen från landsbygden. På grundval av redan föreliggande eller igångsatta utredningar böra nämligen sådana åtgärder kunna bringas till verkställighet. Vad som härför närmast erfordras torde vara en översyn och samordning av dessa utredningar samt en bedömning av föreslagna åtgärder efter deras angelägenhetsgrad och effektivitet i förhållande till de därmed förenade kostnaderna. Det organ, som får denna uppgift sig förelagd, torde böra successivt framlägga sina förslag, så att dessa snarast möjligt därefter kunna övervägas och i den mån de prövas lämpliga bringas till utförande. Om det under arbetets gång befinnes erforderligt att

verkställa kompletterande utredningar inom vissa delar av det föreliggande frågekomplexet, torde det böra ankomma på vederbörande departementschef att efter framställning från detta organ föranstalta därom.

Utskottets uppfattning ansluter sig sålunda i huvudsak till vad som yrkats i motionen I: 106. I motionen I: 162 hemställs endast om en allsidig utredning av frågan. Utskottet utgår från att i detta fall någon helt ny utredning ej nödvändigtvis åsyftas utan att yrkandet väl kan tillmötesgå i den form, som föreslås i motionen I: 106, där också angivna förslag och riktlinjer för utredningsarbetet väl närmast äro att anse endast såsom *exempel* på utvägar att nå avsett mål.

Utskottet, som livligt behjärtat avsikten med här ifrågavarande motioner, får under återopande av över motionerna avgivna utlåtanden och vad i övrigt här ovan anförts hemställa,

att första kammaren måtte för sin del i anledning av ifrågavarande motioner besluta skrivelse från riksdagen till Kungl. Maj:t med anhållan om översyn och samordnande av verkställda eller pågående utredningar, som beröra landsbygdens avfolkning, i syfte att därigenom snarast möjligt erhålla en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse böra vidtagas med hänsyn till angelägenhetsgraden av olika sådana åtgärder, ävensom om framläggande snarast möjligt av förslag till sådana åtgärder på området, som i första hand måste komma till utförande.

Stockholm den 6 maj 1944.

På utskottets vägnar:

HERMAN ERICSSON.

Närvarande: herrar Ericsson, Carlström, Leander, Einar Persson, Verner Andersson, Arrhén och Petersson.

Bil. A.

Till Riksdagens andra kammares tredje tillfälliga utskott.

Genom beslut den 4 februari 1944 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att till riksdagens andra kammares tredje tillfälliga utskott avgiva yttrande över två inom kammaren väckta motioner, den ena, nr 173, om åt-

gärder mot landsbygdens avfolkning och den andra, nr 244, om allsidig utredning rörande landsbygdens befolkningsfråga m. m. I anledning härav får styrelsen anföra följande.

Det ämne, som beröres i nämnda motioner, har senast år 1942 i viss mån varit föremål för riksdagens uppmärksamhet i samband med då väckta motioner om utredning av frågan, huru landsbygden skall kunna göras delaktig av de sociala och kulturella förmåner, som städerna bereda sina inbyggare. I ett över dessa motioner avgivet yttrande erinrades från styrelsens sida om att hithörande komplex av frågor i åtskilliga viktiga hänseenden redan hade uppmärksammats i olika slutförda eller pågående utredningar, varför en ny allsidig utredning knappast syntes vara påkallad.

I väsentlig mån synes det förhålla sig på enahanda sätt beträffande till styrelsen nu remitterade framställningar, såsom torde framgå av efterföljande närmare granskning av vissa där framförda synpunkter.

Till en början må några mera allmänna erinringar beträffande det föreliggande spörsmålet vara på sin plats.

I bägge de remitterade motionerna betonas den utomordentliga betydelsen av den också förut i liknande sammanhang framhävda frågan om jordbruksnäringens ekonomiska förutsättningar för att kunna giva den därstädes sysselsatta arbetskraften en tillräckligt god ekonomisk och social standard. Man står här uppenbarligen inför en synnerligen viktig del av det komplex av frågor, som innefattas i spörsmålet om landsbygdens avfolkning. Detta spörsmål har givetvis icke endast befolkningspolitiska aspekter. En ökning av jordbrukets relativa avkastningsförmåga genom förbättrade arbetsmetoder och en mera gynnsam jorddelning är önskvärd ur både nationalekonomiska och sociala synpunkter. Det är däremot icke en given sak, på vad sätt en utveckling efter de riktlinjer, som äro nationalekonomiskt ändamålsenliga, skall komma att påverka jordbruksbefolkningens numerär. Det torde i det hela vara mycket vanskligt att bedöma utvecklingen i detta hänseende; så mycket är uppenbart, att en rationalisering av jordbruksdriften minskar behovet av arbetskraft. Det må i förbigående anmärkas, att 1930-talets siffror för avflyttningen från jordbruket i vart fall icke böra läggas till grund för alltför bestämda prognoser i fråga om befolkningsutvecklingen, då det är osannolikt, att de omständigheter, som där ha varit utslagsgivande — och dit höra även vissa förhållanden på jordbruksteknikens område — skola komma att bli i samma höga grad verk samma i framtiden.

Det lär icke ankomma på socialstyrelsen att närmare gå in på frågan om vilka rationella åtgärder som kunde vara ägnade att befrämja jordbrukets utveckling till de där sysselsatta befolkningsgruppernas och därmed också hela landsbygdens fromma. Hithörande spörsmål äro redan föremål för intresse och aktivitet hos ett flertal utredningskommittéer och institutioner. Det må blott nämnas, att 1942 års jordbrukskommittés utredningsuppdrag torde få anses omfatta dylika spörsmål.

Jämväl frågan om jordbruksundervisningens förbättring har här utau tvivel en stor betydelse. Styrelsen torde få åberopa ett den 15 november 1940 till jordbruksdepartementet avgivet utlåtande över lantbrukstyrelsens betänkande rörande lantbrukets lärlingsfråga. I nämnda utlåtande beröres bland annat vissa av hushållningssällskapen i Norrland och Kopparbergs län framlagda förslag om en utredning beträffande omorganisation av den jordbruksbetonade fortsättningssskolan i syfte att bättre anpassa

denna efter jordbruksfolkets behov. Man synes ha anledning att förutsätta, att den nyligen tillsatta Norrlandskommittén, som har till uppdrag att verkställa utredningar och framställa förslag angående åtgärder för det norrländska näringslivets förkovran, skall beakta även denna samt andra hithörande frågor.

Styrelsen vill i förevarande sammanhang erinra om en på vissa håll alltför litet uppmärksammas omständighet, som i sin mån ogynnsamt kan påverka jordbrukets utveckling. Här avses det förhållandet, att hemmasöner och hemmadöttrar ofta få arbeta på bondgårdarna under gammaldags patriarkaliska former utan bestämd avlöning och bestämd arbetstid. Sådana anordningar äro icke ägnade att uppmuntra den på landet uppväxande ungdomens intresse för jordbruket och bli därigenom till men för dettas förkovran. Jordbrukarnas organisationer borde här kunna ingripa och befrämja en annan och bättre ordning.

Åtgärder med syfte att främja småindustri och hantverk kunna utan tvivel anbefallas såsom likaledes viktiga bidrag i strävandena att öka försörjningsmöjligheterna på landsbygden. Det må ifrågasättas, om det icke skulle vara ändamålsenligt att härför inrätta förvaltningsorgan liknande de för egnahemsrörelsen verksamma. Det kan emellertid också erinras om att Sveriges hantverksorganisation, som är en riksorganisation för hantverk och mindre industri, torde ägna sitt intresse åt hithörande frågor.

Motionen nr 173 framhäver ytterligare bland annat den stora betydelsen av en rationalisering av ekonomibyggnader och bostäder på landsbygden. Det talas i motionen om det omedelbara behovet av ett planerings- och standardiseringsarbete på detta område. Det må härtill erinras om att denna angelägenhet redan är föremål för aktivt intresse från olika håll. Projekteringsarbeten av antydd karaktär utföras sålunda av lantbruksförbundets byggnadsförening i samverkan med egnahemsstyrelsen och de under denna lydande egnahemsnämnderna samt domänstyrelsen. Dessutom finnes en statens forskningskommitté för lantmannabyggnader, som dels i sin tur samverkar med de nämnda organen och dels bedriver självständig forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader.

En rationalisering av det husliga arbetet utgör ytterligare en viktig förutsättning för en höjning av hela landsbygdens sociala standard. I de remitterade motionerna vitsordas i detta sammanhang behovet av att dels åtgärder vidtagas för modernisering och standardisering av bostadsinredningar och dels anläggningar för centraluppvärmning, vattenledning och avlopp ävensom gemensamma tvättinrättningar i vidgad omfattning befrämjas. Det må erinras om att anordningar för sådana syften ha vidtagits och alltjämt äro i funktion i en viss, av de ekonomiska möjligheterna betingad omfattning. Det har uppdragits åt egnahemsstyrelsen med underlydande egnahemsnämnder att beakta vissa hithörande angelägenheter, främst vad jordbrukets behov beträffar. Att de ekonomiska gränserna för hjälpåtgärderna utvidgas är ett behjärtansvärt önskemål, som påfordrar uppmärksamhet. Det torde närmast åligga egnahemsstyrelsen att hävda detta önskemål. Mycket beror också på kommunernas eget intresse för att ekonomiskt främja sådana åtgärder som brunnsborrning o. s. v. Vad speciellt angår möjligheterna till anläggningars och inredningars förbilligande genom standardisering må nämnas, att styrelsen nyligen i yttrande över motionen II: 424 har ifrågasatt, att det uppdrages åt egnahemsstyrelsen att ägna uppmärksamhet åt frågan om tillhandahållande för en större allmänhet av bil-

lig bad- och w. c.attiralj samt diskbänksinredning. Möjligen kunde detta uppdrag utvidgas med anknytning till i de remitterade motionerna anförda synpunkter.

Hemhjälpsfrågan tillerkännes i motionen nr 173 med all rätt en framskjuten plats i samband med spørsmålet om landsbygdens avfolkning. I detta sammanhang framföres tanken på en särskild, lokalt förgrenad organisation för förmedling av arbetskraft till husligt arbete. Motionärerna synas ha tänkt sig, att någon anknytning härvid kunde ske till den helt nyligen beslutade sociala hemhjälpsverksamheten, vilken eljest närmast är avsedd för tillfälliga hjälpbehov, såsom vid sjukdom, barns börd eller därmed jämförbara omständigheter. Styrelsen vill här åberopa ett den 1 mars 1944 till första kammarens första tillfälliga utskott avgivet yttrande i anledning av en annan vid årets riksdag väckt motion (I: 261) angående utredning rörande inrättandet av särskilda organ för förmedling av huslig arbetskraft. I detta yttrande avvisas icke helt tanken på en framtida utbyggnad av den sociala hemhjälpsverksamheten för tillgodoseende även av hemmens normala behov av arbetskraft, men det framhålles, att man härvidlag dock måste ställa sig åtminstone tillsvidare avvaktande. Styrelsen erinrar i övrigt bland annat om att åtgärder av det ena eller andra slaget för arbetsanskaffning till hemmen böra kompletteras med arbetsbesparande anordningar av olika slag. Socialstyrelsen har erfart, att 1941 års befolkningsutredning har sin uppmärksamhet riktad på hithörande frågor och inom kort tid kan väntas avgiva utlåtande därom.

I motionen nr 173 framkastas vidare tanken, att det kunde vara värt att undersöka, i vilken mån partiellt arbetsföra skulle kunna utnyttjas som hushållshjälp. Det må erinras om att denna mycket heterogena och mångskiftande sociala kategoris sysselsättningsproblem ha kommit under omprövning hos en särskild utredningskommitté. Redan nu ha på vissa länsarbetsnämnder s. k. sociala kuratorer anställts med uppdrag bland annat att förmedla arbete åt partiellt arbetsföra. Institutionen är ännu under utbyggnad. Det torde kunna förväntas, att dessa kuratorer tillvarataga möjligheterna att placera sitt klientel i husligt arbete, i den mån sådana möjligheter äro för handen.

Motionen nr 173 berör också det viktiga spørsmålet om utbildning för hushållsarbete och finner bland annat en utvidgning av skolköksundervisningen på landsbygden för flickor i mognare ålder erforderlig. Denna sak är i mycket hög grad beaktansvärd. Det må emellertid erinras om att 1940 års skolutredning är sysselsatt med arbetet på en revision av undervisningsplanerna för olika skolformer och inom en nära framtid lär komma med förslag, avseende de högre skolformerna. Detta revisionsarbete avser jämväl frågan om undervisning i hushållsgöromål. Skolutredningens framställning i detta ämne synes böra avvaktas, innan någon ny utredning ifrågasättes.

I nyssnämnda motion anföres härjämte bland annat, att en elementär undervisning i hemarbete för landsbygdens husmödrar, ledd av konsulenter o. d., skulle ha en stor uppgift att fylla ur såväl ekonomisk som arbetskrafts- och hälsosynpunkt. Här synes det ha förbisetts, att det sedan år 1939 i varje län finnes hos hushållningssällskapen med stöd av statsbidrag anställda hemkonsulenter, vilka ha till uppgift att lämna husmödrarna på landsbygden och i synnerhet i mindre jordbrukar- och lantarbetarhem råd och anvisningar angående hemmets vård och husligt arbete i övrigt

samt angående sådana yttre göromål i lantushållning, som lämpligen tillkomma kvinnor. Det föreligger en proposition till årets riksdag om hus-hållningssällskapens organisation och verksamhet, där en viss utbyggnad av ifrågavarande redan ganska omfattande konsulterande verksamhet förordas. Det må till sist i detta sammanhang nämnas, att 1941 års befolkningsutredning, enligt vad styrelsen erfarit, inom den närmaste tiden kommer att framlägga ett betänkande med förslag angående huslig utbildning.

En mycket viktig angelägenhet beröres i motionen nr 244 i och med landsbygdsbefolkningens och särskilt dess husmödrars semesterproblem. Det torde få erinras om att fritidsutredningen år 1942 framlade ett betänkande med förslag angående semester för husmödrar. Enligt förslaget skulle sådan semester främjas dels genom semesterhemsverksamhet och dels genom stipendier. Saken torde vara föremål för en fortsatt behandling inom socialdepartementet, varvid ett mera vittgående program också har kommit under diskussion.

I fråga om den sociala omvårdnaden har landsbygden varit i flera avseenden mindre gynnad än de tätare bebyggda orterna. I motionen nr 173 förordas i detta sammanhang, att vid en utbyggnad av sjukförsäkringen frågan om billigare resor till och från läkare samt vid hemresa efter anstaltsvård överväges. Enligt vad socialstyrelsen erfarit, kan socialvårdskommittén väntas komma att framställa förslag, som innebära, att dessa önskemål i största möjliga mån skulle komma att tillgodoses.

I detta sammanhang må erinras om att samhällets omvårdnad om medborgare, vilka i olika sammanhang, såsom vid sjukdom, arbetslöshet, ålderdom o. s. v., äro i behov av hjälp, otvivelaktigt är svagare utvecklade på landsbygden än i städerna. Orsakerna härtill äro flera, men de viktigaste torde vara klen skatteunderlag i landsbygdskommunerna och därjämte särskilt i vissa delar av landet en långt driven splittring på småkommuner, vilka rent organisatoriskt icke motsvara ens mycket lågt ställda anspråk på en handlingskraftig samfällighet. Båda dessa omständigheter verka säkerligen hämmande på landsbygdens utveckling icke endast i avseende på socialvården utan även i flera andra i detta sammanhang viktiga avseenden. Vad beträffar skattefrågan får socialstyrelsen erinra om kommunalskatteberedningens nyligen avgivna betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen (S. O. U. 1943: 43), vilket betänkande för närvarande befinner sig på remiss. Beträffande åter kommunindelningsfrågan befinner sig denna under utredning av en för ändamålet tillsatt kommitté.

Frågan om i vilken mån dyrortsgrupperingens utformning kan ha medfört orättvisor, som missgynnade landsbygdens befolkning i förhållande till befolkningen i tätorter, har vidare upptagits i motionen nr 173. Det må erinras om att Kungl. Maj:t i december 1943 beslöt vissa provisoriska jämkningar av gällande dyrorts- och hyresgruppering. Som i motionen antydes, pågår dessutom för närvarande en utredning angående ny dyrortsgruppering.

Under hänvisning till vad ovan har anförts får styrelsen uttala som sin mening, att någon utredning av i de remitterade motionerna ifrågasatt slag knappast synes vara behöflig, då här berörda, viktiga spörsmål i mycket stor utsträckning redan äro eller kunna väntas bli föremål för sakkunnig uppmärksamhet på olika håll. En samordning av vidtagna eller planerade åt-

gärder är utan tvivel i många fall behövlig och önskvärd. Det torde få anses närmast åligga vederbörande departement och myndigheter att åvägbringa en sådan samordning.

Stockholm den 17 mars 1944.

KARL J. HÖJER.

Johan Richert.

Bil. B.

Till Riksdagens andra kammares tredje tillfälliga utskott.

Kungl. Maj:t har den 4 februari 1944 med anledning av en framställning av riksdagens andra kammares tredje tillfälliga utskott anbefallt 1941 års befolkningsutredning att till utskottet avgiva yttrande över motionerna II: 173 (likalydande med I: 106) och II: 244. Med anledning härav får befolkningsutredningen anföra följande:

Landsbygdens befolkningsfråga har självfallet varit föremål för befolkningsutredningens uppmärksamhet och detta redan av den anledningen, att det största antalet barnfamiljer alltjämt finns på den svenska landsbygden — varje åtgärd av befolkningspolitisk natur kan därför väntas komma landsbygdens barnfamiljer särskilt till godo liksom varje annan åtgärd för att höja landsbygdsfamiljernas standard får befolkningspolitisk relevans.

Det är ju vidare ett välbekant faktum, att kvinnorna i större utsträckning än männen lämnat landsbygden. Stadsbygden har så erhållit ett framför allt i storstäderna markerat kvinnoöverskott, medan det på den egentliga landsbygden i dag inom äktenskapsåldern 20—35 år finnes knappt 3 ogifta kvinnor på 5 ogifta män. Vad denna ojämna könsfördelning betyder för familjebildningen och därmed för trivselen i samhället ligger i öppen dag. Utredningen är väl medveten om att såväl kvinnoflykten från landsbygden som den ogynnsamma äktenskapsfrekvensen därstädes bottnar i det faktum, att landsbygden med avseende på arbetets lönsamhet, arbets- och fritidsmiljö ej förmår konkurrera med städerna. En analys av de djupare liggande orsakerna av ekonomisk och arbetsmarknadspolitisk natur till flykten från landsbygden har befolkningsutredningen icke ansett tillhöra dess arbetsuppgifter, men däremot har utredningen ansett det angeläget att undersöka huruvida benägenheten att lämna landsbygden ökas genom sådana olikheter i standarden, som skulle kunna avlägsnas genom socialpolitiskt ingripande. Vid denna prövning har utredningen icke kunnat undgå att finna, att standardolikheterna kan framkalla en utflyttning från landsbygden även av sådan arbetskraft, som där skulle kunna få full sysselsättning. Härigenom ökas uppenbarligen arbetsbördan för de å landsbygden kvarvarande eller också bliva väsentliga arbetsuppgifter försummade. Befolkningsutredningen har därför sett som en av sina uppgifter att medverka till att standarden på landsbygden väsentligen höjes, att landsbygdens kvinnor och mödrar i största möjliga utsträckning komma i åtnjutande av de förmåner

stadens kvinnor få del av, husmödrarnas arbete underlättas, så att trygghet och trivsel kan skapas etc.

Enligt utredningens mening präglas motionerna av likartade tankegångar: genom socialpolitiskt reformarbete på speciellt landsbygden bör standarden höjas och trivseln ökas för att på så sätt motverka flykten från landsbygden. Befolkningsutredningen vill här påpeka, att den svenska socialpolitiken generellt syftat till att nå *alla* medborgare i såväl stad som på landsbygd. I motsats till de flesta andra länder är i Sverige t. ex. socialförsäkringen — när det gäller annat än arbetslöshets- och olycksfallsförsäkring — öppen för alla. Det finns likväl vissa hinder för socialpolitikens fulla realiserande på landsbygden. Redan den spridda bebyggelsen kan försvåra utnyttjandet av en socialpolitisk åtgärd. Även de på landsbygden ofta förekommande mycket små kommunerna utgöra av ekonomiska skäl hinder för ett realiserande av statsmakternas socialpolitiska intentioner. Utredningen har själv kunnat konstatera vilka svårigheter, som uppstått vid t. ex. utbyggandet av den sociala hemhjälpsorganisationen i landets småkommuner. Inom bostadspolitikerna gör sig samma förhållanden gällande.

De i motion nr 106 framförda synpunkterna angående jordbrukets lönsamhet, behovet av arealkompletteringar etc. saknar utredningen anledning att gå in på. Befolkningsutredningen vill dock framhålla den betydelse, som prissättningen på jordbruksprodukterna har för de barnrika familjerna. Om allmänpolitiska och jordbrukspolitiska skäl anses motivera, att jordbruksprodukternas prisnivå efter kriget relativt sett höjes eller bibehålles på nuvarande nivå, måste detta otvivelaktigt medföra, att speciella åtgärder vidtagas för att trygga barnfamiljernas konsumtion av fullvärdiga livsmedel. Under sådana förhållanden anser befolkningsutredningen det nödvändigt, att det nuvarande livsmedelsrabattsystemet icke avvecklas med mindre än att andra åtgärder vidtagas för att trygga barnfamiljernas näringsstandard.

Frågan om hemmens arbetskraft har inom befolkningsutredningen varit föremål för behandling inom dess delegation för hem- och familjefrågor. Särskild uppmärksamhet har härvid ägnats frågan om den kvinnliga arbetskraften inom jordbrukarhushållen. Ett särskilt betänkande i dessa frågor kommer inom den närmaste tiden att framläggas av utredningen. Befolkningsutredningen anser det vara en fråga av största vikt, att arbetsförhållandena i landsbygdshemmen i största möjliga utsträckning göras likvärdiga med arbetsförhållandena i hemmen inom städer och tätorter. Bostadsförbättringsverksamheten måste fortsättas, vatten och avlopp, värmeledning, badmöjligheter, och, där det ännu saknas, elektriskt ljus måste i framtiden höras till standardutrustningen även på landsbygden. I detta sammanhang vill utredningen påpeka, att investeringsutredningen numera utformat ett statsbidragssystem vid anläggande av vatten- och avloppsledningar, varför befolkningsutredningen vill uttrycka den förhoppningen, att de tekniska svårigheter, som hittills förelegat för realiserande av sådana rationaliseringsåtgärder, härmed skola kunna undanröjas. I denna strävan att höja landsbygdens hemarbete i nivå med städernas och tätorternas anser befolkningsutredningen i likhet med motionärerna, att olika kollektiva anordningar ha en stor uppgift att fylla. Gemensamma tvättstugor böra åstadkommas i allt större antal på landsbygden liksom även de andra kollektiva inrättningar, som kunna anses lämpade. Befolkningsutredningen vill i detta sammanhang påpeka, att dess delegation för hem- och familjefrågor har under ut-

arbetande ett särskilt betänkande angående hemarbetets rationalisering, där bl. a. ovannämnda problem komma att belysas.

Befolkningsutredningen står emellertid inte främmande för tanken att landsbygdens behov av kvinnlig arbetskraft trots de ovannämnda åtgärder-
na ej kan fyllas. En ytterligare utbyggnad av den sociala hemhjälpssam-
samheten — som tillkommit på utredningens förslag och fått särskild bety-
delse för landsbygden — torde här vara en framkomlig väg. Vidare bör en-
ligt utredningens mening en allmän inventering av landsbygdens arbetskraft
komma till stånd, så att den partiellt lediga arbetskraft, som otvivelaktigt i
ganska stor utsträckning förekommer på landsbygden, kan sättas in vid be-
hov. Det är ytterligare befolkningsutredningens förhoppning, att det nyligen
för riksdagen framlagda förslaget till hembiträdeslag kommer att i viss mån
medverka till en bättre tillgång på kvinnlig arbetskraft för landsbygdshem-
men.

Ett problem, som även tarvar ytterligare åtgärder, är frågan om den hus-
liga utbildningen också för landsbygdens kvinnor. Befolkningsutredningens
delegation för hem- och familjefrågor är för närvarande sysselsatt med ut-
arbetande av ett särskilt betänkande om den husliga utbildningen överhu-
vudtaget, varför positiva förslag äro att vänta inom den närmaste tiden.

Vad beträffar förlossningsvården för landsbygdens kvinnor har befolkningsutredningen självfallet ägnat dess problem uppmärksamhet. Ett flertal undersökningar om barna- och mödravården har verkställts, vilka komma att redovisas i ett särskilt betänkande. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om att den medverkat till genomförande av dubbla förlossningsrum hos barnmorskorna och till utbyggande av den förebyggande mödra- och barnavården. I december 1943 föreslog utredningen vidare, att viss försöksverksamhet med transportabla lustgasapparater borde anordnas i avsikt att även bereda landsbygdens kvinnor smärtlindring vid förlossning. En sådan försöksverksamhet har nu igångsatts, och utredningen hoppas det icke dröjer länge till förrän landsbygdens barnmorskor äro utrustade med dessa lustgasapparater. Den särskilda delegation inom utredningen, som arbetar med förlossnings- och barnavårdens planmässiga ordnande, har f. ö. upptagit till prövning bl. a. det av motionärerna framförda kravet på att anstaltsvården motsvarande kostnader skola användas såsom bidrag till kostnaderna för landsbygdskvinnornas förlossning i hemmen.

Befolkningsutredningen har vidare till särskild behandling upptagit frågorna om socialpedagogiska åtgärder till landsbygdsbarnens bästa. Utredningen erinrar här om den väsentliga höjning av anslaget till skolbarnbespisningen, som ägt rum. Den socialpedagogiska delegation, som inom utredningen särskilt arbetar med dessa frågor, överväger f. n. förslag om ytterligare utbyggnad av skolbarnbespisningen särskilt på landsbygden, inrättande av särskilda torkrum för skolbarnens kläder samt andra åtgärder.

Befolkningsutredningen vill i likhet med motionärerna framhålla vikten av en rationalisering och samordning av pågående undersökningar och åtgärder rörande den svenska landsbygdens förhållanden. Redan nu sysslar ett flertal utredningar och organ med de speciella landsbygdsproblemen. Utredningen tänker härvid t. ex. på jordbrukskommittén, skolutredningen, ungdomsvårdskommittén, samlingslokalsnämnden, den nyligen tillsatta kommittén för det norrländska jordbrukets förkovran m. fl. Det synes befolkningsutredningen i hög grad lämpligt, att olika åtgärder, som här planeras, gemensamt beredas och samordnas. Statsmakterna böra vidare framlägga

ett konkret handlingsprogram uppgjort med hänsyn till angelägenhetsgraden bl. a. för att möta den avsevärda minskning av jordbruksbefolkningen, som måste motses under de närmaste årtiondena.

Stockholm den 17 mars 1944.

TAGE ERLANDER.

Göran Tegner.